

pokrajino. Ali je to res? Da si omogočimo nadaljnji napredek, pa se moramo zavedati, da je kulturna pokrajina vzdrževanje biološkega ravnovesja, čuvanje prsti, voda, ozračja in estetskih vrednot ter možnosti za oddih, razvedrilo in kulturno izživljanje.

METKA ŠPES

PROBLEMATIKA ČLOVEKOVEGA OKOLJA PRI POUKU GEOGRAFIJE V ČSSR*

Pri vzgoji in izobraževanju lahko geografija prispeva največ osnovnega znanja glede številnih odprtih vprašanj človekovega okolja. Kot vemo, je osnovni namen geografskega zanimanja zemeljsko površje z vsemi pokrajinskimi potezami. To je površje, kjer se stikata organska in anorganska sfera ter spajata s socialno in ekonomsko sfero. Geografija se torej ukvarja s konkretnimi vidiki pokrajinskih potez, npr. z različnimi regijami, ekosistemi, kompleksi za bivanje in produkcijo in ne nazadnje tudi z učinki človekove dejavnosti na teh območjih. Geografija preučuje tudi raznovrstne odnose znotraj pokrajinskih enot in pojasnjuje njihove naravne značilnosti ter demografske, socialne in tehnične procese, različne razsežnosti ekonomskih aktivnosti v teritorialnih enotah ter njihove vplive na človekovo okolje. Končno je pomen geografije tudi v tem, da odkriva možnosti za varovanje in smotrno izkoriščanje okolja. Zato pomembno prispeva k raziskovanju problematike človekovega okolja ter k razumevanju okolja kot sistema raznovrstnih odnosov med prirodnimi osnovami in mnogovrstnimi dejavnostmi človeka. Pri teh raziskavah se geografija na široko povezuje in dopolnjuje z biološkimi, ekološkimi, sociološkimi, političnimi in drugimi spoznanji.

Glede na vsa ta osnovna izhodišča je vzgojni in izobraževalni pomen geografije zelo velik. Različna geografska opazovanja, terensko in drugo praktično delo, uporaba raznovrstnih podatkov ter vključevanje znanja iz drugih strok oziroma učnih predmetov, nudijo učencem široko razgledanost, pravilen in kritičen odnos do problemov našega življenjskega okolja, šolski priročniki naj bodo zasnovani tako, da učenci uporabljajo informacije tiska, radia, televizije itd. Pomembno je, da učbeniki navajajo učence h kompleksnemu razumevanju problematike okolja. Podatki naj osvetljujejo tako domače razmere kot tudi druge, ker le tako dobijo učenci celoten pregled nad snovjo.

Geografski pouk naj spodbuja mlade ljudi, da spoznajo čim širši spekter navzkrižij v človekovem okolju. S tem si pridobivajo samostojnost in ustvarjalnost ter usklajujejo individualne interese z družbenimi itd. Izkušnje, ki so si jih pridobili dijaki pri izvenšolski dejavnosti bogatimo z razgovori o problemih, kakršni se pojavljajo v okolju, ki ga učenci najbolj poznajo. Učencem, ki kažejo za tovrstno problematiko največ zanimanja, je treba pomagati, da glede na svoje sposobnosti opravljajo samostojne raziskave.

Poglavja o problematiki človekovega okolja naj bodo sestavni del geografskega pouka v osnovnih in srednjih šolah. Oglejmo si nekaj primerov.

Pri poglavju o klimi in vremenu ne govorimo le o vplivu klime na življenje in delo ljudi, temveč je potrebno razložiti tudi razsežnosti vremenskega vpliva na človekove dejavnosti, npr. vpliv širjenja onesnaženega zraka z vetrom, pogostejše nastajanje megle zaradi povečanega števila kondenzacijskih jeder, ki pridejo v zrak pil porabi fosilnih goriv itd.

Ko govorimo o vodi, moramo opozoriti tako na prirodni in ekonomski pomen voda, obravnavati jih moramo kot eno izmed osnovnih dobrin in ne nazadnje tudi v povezavi s prstjo, gozdovi, favno.

* povzeto po Environmental education in Czechoslovakia - Guidelines in Methodology
(Environmental council of the Government of the Czech Socialist Republic in Cooperation
with Environmental council of the Government of the Slovak Socialist Republic - 1977

Panemben del učne snovi naj predstavljajo podatki o mineralnih virih in njihovem izkoriščanju s tem v zvezi pa naj bo tudi razlaga o oblikovanju antropogenega reliefa ter o drugih posledicah rudarstva ter o nujnosti rekultivacije rudarskih in drugih izkopov, jalovišč itd.

V srednji šoli se spekter spoznavanja problematike človekovega okolja razširi še na številne druge prirodne in predvsem socialne vidike. Na primer na hitro rastoča mesta in na probleme, ki nastajajo v njih in v njihovi okolici, na probleme z vključevanjem somestij in nastajanjem velikih aglomeracij, na hitro industrializacijo in opredeljevanje številnih problemov, ki ji sledijo, na rušenje biološkega ravnovesja v ruralnih pokrajinah itd. Zanimariti pa tudi ne gre na potrebe po območjih za rekreacijo in smotrno izrabo prostega časa.

Pri regionalni geografiji, kjer največ pozornosti posvečamo pridobivanju znanja o ekonomski strukturi držav in njihovem razvoju, nikakor ne bi smeli izpustiti vprašanj o mednarodni politiki, o ekonomskih odnosih med državami, o neenakosti v razvoju proizvodilnih sil in o podrejenem položaju nekaterih dežel.

Učenci naj se naučijo razumeti, da tehnična raven industrije kot sestavni del gospodarstva dežel vpliva tudi na rast materialnega in kulturnega standarda nje-nega prebivalstva. Ravno tako pa morajo spoznati, da je varovanje in izboljševanje človekovega okolja pogoj za nadaljnji razvoj dežel in pokrajin.

Poglavje o človekovem okolju lahko posebno uspešno vključimo v industrijsko geografijo. Posebno pri spoznavanju pomena energije in energetske zmogljivosti dežel, pri obravnavanju različnih vrst energije in različnih vej industrije, pri obravnavanju možnosti in posledic uporabe premoga, vodne energije, obsega produkcije, uporabe surovin (po posameznih primerih, ki so učencu najbližji). Podobno velja za problematiko odpadkov v vseh treh agregatnih stanjih, za posamezne vrste transporta, lokalne pogoje za rast industrijskih obratov itd. Učenci v osnovnih šolah dobijo prvi vpogled o vplivih industrije na človekovo okolje, ko se učijo o regijah in o različnih panogah industrije, v srednjih šolah pa to znanje poglobljajo v okviru ekonomske geografije.

Varstvo človekovega okolja dobi poseben pomen pri spoznavanju in obravnavanju rudarstva, pridobivanju, prevozu, predelavi in uporabi nafte, še posebno v primerjavi z zemeljskim plinom in atomsko energijo, ko znatno zmanjša ta onesnaženje ozračja. Posebno nazorni so negativni učinki, ki nastajajo s transportom in predelavo naftnih derivatov, npr. onesnaženje morja, pristanišč, rek, talnih voda itd.

Pri razlagi pridobivanja energije je potrebno posebno opozoriti na škodljive posledice delovanja termoelektrarn (onesnaževanje ozračja zaradi SO₂), škodljive vplive tovarn na človekovo okolje bodo učenci najlažje razumeli na domačih primerih (npr. vpliv cementarne, kemične, tekstilne, papirne in druge industrije).

Ravno tako je potrebno učencem razložiti vpliv kmetijstva na človekovo okolje. S tem mislimo predvsem na visoko razvito kmetijstvo, ki uporablja različne kemikalije in različno mehanizacijo? z njo prinaša na polja tudi izpušne pline. Dobro je, če lahko na konkretnih primerih razložimo nevarnost erozije prsti (pogoji za razvoj erozije, obseg erozije glede na različne vrste izrabe zemlje itd.), ki marsikje naravno podira ravnovesje.

Pri geografiji prometa lahko navedemo primere, kako se razvija sodobno prometno omrežje, kakšni so vplivi prometa na izkoriščanje in preoblikovanje različnih območij, kakšna so prepletanja med različnimi prometnimi sredstvi, kakšna je vloga prometa za razvoj gospodarstva, za prebivalstvo in tudi to, kakšni so negativni vplivi prometa na človekovo okolje. Ob izdatni škodi, ki jo v človekovem okolju povzročata industrija in urbanizacija, vse preradi pozabljammo na škodljive vplive prometa. Ob tem mislimo predvsem na izpuhe in hrup, poseben problem pa pomeni urbani promet. Poglavje zase je vodni promet, posebno pomorski in njegov velik delež pri onesnaževanju in uničevanju življenja v morju.

Geografija ima s svojim izredno širokim spektrom obravnavane problematike vsekakor edinstveno možnost, da daje učencem kompleksno znanje o problemih človekovega okolja in predvsem pri učencih osnovnih šol razvija sposobnost sklepanja

in posploševanja konkretnih razmer, ki jih poznajo doma, na splošne procese v svetu.

V srednjih šolah pa naj bi poglavja o problematiki človekovega okoljfi bila tudi zaključna, saj zaokrožen pregled nad snovjo omogoča spoznavanje kompleksnih odnosov v okolju.

Pri vsem tem imajo neprecenljivo prednost praktična dela v učilnici, ekskurzije, terensko delo in ogledi izbranih problematičnih območij. Učenci spremljajo terenske ogleda z zanimanjem le, če so za to dovolj motivirani, če gledajo na človekovo okolje kot celoto, v kateri se prepletajo negativni in pozitivni posegi človeka, če poznajo naravne in druge pogoje za življenje v mestu in na podeželju.

Opazovanja in terensko delo vsekakor povečujejo pomen geografije pri celotnem spoznavnem kompleksu problematike človekovega okolja. Vrednost terenskih opazovanj se poveča, če učenci redno zapisujejo svoja zapažanja, jih opremljajo z risbami, kartami, fotografijami itd. Z učiteljevo pomočjo naj poizkušajo primerjati zbrane podatke z že znanimi značilnostmi opazovanega območja in ugotoviti, če je prišlo do sprememb in v kakšnem obsegu. Le ob takih sintezah bodo učenci resnično čutili, da je njihovo prizadevanje uspešno in smiselno.

Zaradi pomanjkanja natančnih merilnih naprav in nepoznavanja znanstvenih metod, so seveda ugotovitve teh raziskovanj le splošni vtisi o vplivih človekovih dejavnosti na vegetacijo, kmetijstvo, naselja, produkcijo itd., so pa po drugi strani izredno pomembni za spodbujanje in povečanje zanimanja za ta vprašanja. Za opazovanja so najbolj zanimiva območja, kjer se npr. hitro krčijo zelene površine zaradi pospešene urbanizacije, ali zaradi škodljivih vplivov strupenih plinov v območjih visokih koncentracij škodljivih snovi v zraku, vodi itd.

Poseben niz vprašanj naj bo povezan z opazovanjem kmetijskih površin. Opozarjati je potrebno na varovanje zemlje, vodnih virov, zelenih površin, na varovanje pred erozijo prsti in preudarno rabo kemičnih snovi ter končno tudi na skrb za očuvanje estetskih vrednot kmetijskih površin. Ker pa na naselja škodljivo vplivajo nekatere vrste industrije, so zelene površine čedalje pomembnejše za preživljanje prostega časa.

Sodobni pouk geografije mora učence navajati, da bodo znali na podlagi lastnih opazovanj in zbranih podatkov narisati enostavnejše tematske karte.

Učiteljevo in učenčevo delo mora sloneti na skupnem obravnavanju in premagovanju celotnega sistema zadanih nalog. Pomembno pa je to, da je vsaka trditev utemeljena s podatki in primeri.

TATJANA FERJAN

NEKAJ BESED O POTEKU UČNE URE PRI GEOGRAFIJI

Pogosto se nam zastavi vprašanje, kako motivirati učence, kako jih aktivirati, da bi pri učnem procesu čim bolj postali subjekt. Pri tem so pomembne oblike in metode dela. Izbiramo različne povezave aktivnih oblik in metod, ki so odvisne od učne snovi, od znanja učencev, od starosti, od njihovega življenjskega okolja itd. Zelo važna je uvodna motivacija, preko katere naj se učenec začne zanimati za učno snov, torej neposredna in ne posredna spodbuda. S tem ko uporabljamo take oblike in metode, ki temelje na aktivnem vključevanju učencev v vzgojno izobraževalni proces in na povezovanju teorije s prakso, omogočamo tudi demokratizacijo odnosov med učenci in učitelji.

Pri poglavjih iz geografije Jugoslavije bo npr. privlačno in koristno, če uvajamo učence na pripravo regionalnih poročil (študij), zlasti o okolju, kjer živijo ali pa imajo možnost, da ga pogosto obiskujejo. Če učencem predlagamo, naj se